

Livschancer og mobilitet

Forskellige kohorters vilkår

Martin D. Munk

Velfærdsfordeling
Arbejdsblad 20:2002

The Working Paper Series of The Danish National Institute of Social Research contain interim results of research and preparatory studies. The Working Paper Series provide a basis for professional discussion as part of the research process. Readers should note that results and interpretations in the final report or article may differ from the present Working Paper. All rights reserved. Short sections of text, not to exceed two paragraphs, may be quoted without explicit permission provided that full credit, including ©-notice, is given to the source.

Livschancer og mobilitet
Forskellige kohorters vilkår

Martin D. Munk

Velfærdsfordeling
Arbejdsrapport 20:2002

Livschancer og mobilitet – forskellige kohorters vilkår

Indledning¹

Formålet med artiklen er at analysere chancen for at indtage specifikke sociale positioner givet social oprindelse, uddannelse mv., herunder i forhold til om man tilhører de unge eller lidt ældre kohorter. Spørgsmålet er om yngre fødselskohorter har større eller mindre chance for at ende i givne sociale positioner end de lidt ældre fødselskohorter? Ved chance tænkes på begrebet *livschance*, som dels kan anvendes som et empirisk begreb, f.eks. som rækkeprocenter i en kontingenstabel (jf. Hansen 1995), og dels som et mere teoretisk sociologisk begreb i Max Webers tradition, som refererer til en persons "klasse situation", der indebærer en vis sandsynlighed for at have adgang til varer, forbrug og anerkendelse fra andre personer (Weber 1978: 302; Goldthorpe 1996). Her undersøges positionen som akademiker/direktør og som ikke-faglært arbejder, typiske yderpositioner i det sociale hierarki.¹

Udgangspunktet for analysen i artiklen er et generationsstudie (Hansen 1995). Fra 1968 til 1992² fulgtes en stikprøve af elever fra 7. klasse (panel), det vil sige en slags kohorte (85 procent var født i 1954). Hansen (1995) mener at vise, at social reproduktion fortsat virker, trods opbygningen af velfærdsstaten, og at uligheden opretholdes via uddannelse. Eksempelvis har børn af akademikere fem gange så stor chance for at gennemføre en højere uddannelse sammenholdt med børn af ikke-faglærte arbejdere.

Dertil kommer, at individer med forskellig social oprindelse har ulige chancer på arbejdsmarkedet. Ifølge Hansen (1997) ser det efter 1970 ikke ud til, at chancen for at børn af arbejdere påbegynder en videregående uddannelse væsentligt er øget.³ Denne problematik er nærmere diskuteret af Munk (2001a: 240-241, 2003).

Kohorteperspektivet i mobilitetsstudier

Inden for mobilitets- og klasseforskningen interesserer man sig for sammenhængen mellem social oprindelse og social position, og om denne fortsat eksisterer. Navnlig i USA (Blau &

---

¹Artiklen er baseret på data som blev oparbejdet og analyseret ved Center for Registerforskning og Aalborg Universitet i 1998-2001 og ved Socialforskningsinstituttet i 2002.

Duncan 1967; Featherman & Hauser 1978; Sørensen 1986; Hauser 1998) og England (Erikson & Goldthorpe 1992) har man undersøgt social reproduktion og mobilitet, men også i Frankrig (Boudon 1973; Bourdieu & Passeron 1979; Bourdieu 1986; Merllié 1994; Goux & Maurin 1997), Tyskland (Blossfeld 1999; Heinz 2001), Sverige (Erikson & Goldthorpe 1992; Jonsson 1993a; Erikson & Jonsson 1998) og i Holland (de Graaf & Kalmijn 2001) er der bidrag. Disse studier viser en fortsat reproduktion af en ulige fordeling af de sociale positioner, idet graden heraf varierer over tid.⁴ En række sociologiske analyser giver anledning til forestillinger om at denne sammenhæng medieres af en række forhold som familieforhold, uddannelsesressourcer, køn, alder, kohorte samt arbejdsløshed erhvervs erfaring som yderligere forklarende variable på den opnåede position.⁵ Studier tyder på, at mobilitetsmulighederne ændres over tid. Derfor er det fornuftigt at inddrage studier af kohorteeffekter. Fødselskohorte indtager da også en særlig vigtig dimension i analysen af livschancer som Mannheim (1952), Ryder (1965), Elder (1975) og Stichcombe (1978) tidligere har påpeget, idet Ryder argumenterede for anvendelsen af kohorte begrebet, der blandt andet kan bidrage til bedre studier af social forandring.

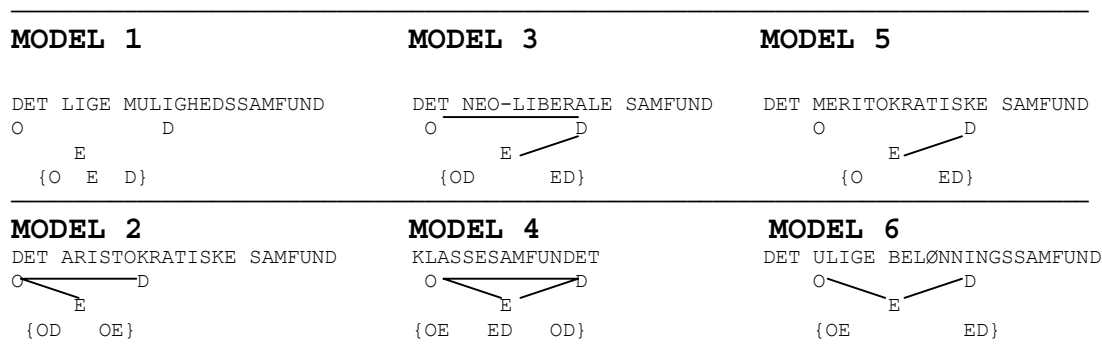
Irwin (1996), Chauvel (1998, 2001) og Egerton & Savage (2000) har i en række analyser vist, at kohorter fra 1960erne er mere ufordelagtigt stillede end tidligere fødte kohorter, hvilket blandt andet tilskrives stor arbejdsløshed i 1980erne og i 1990erne. Sammenfald mellem specifikke etaper i individers livsbaner og perioder med økonomisk nedgang etc. kan således indebære strukturelle begrænsninger, i form af arbejdsløshed og manglende efterspørgsel på arbejdskraft (Irwin 1996: 75-76). I Egerton & Savage's (2000) studie af unge kvinder og mænds sociale mobilitet og livschancer vises, at andelen af unge mænd i velstillede sociale lag er faldet over en tidsperiode på 10 år, mens andelen af midaldrende mænd i velstillede sociale lag, er vokset. Dermed har yngre mænd sværere ved at opleve social mobilitet. Med andre ord, de sociale forskelle for givne kohorter vokser mellem yngre og ældre mænd, således at unge mænd stilles ringere på arbejdsmarkedet.⁶ For kvinder ser billedet nærmest modsat ud. Disse tendenser er fundet i Frankrig, Holland og Norge.⁷ I analyser af livschancer er kohorte vinklen således en måde at nuancere tanken om, at køn, uddannelse og klassebaggrund mv. alene bestemmer den sociale position. Kohorters betydning er f.eks. diskuteret af Irwin (1998) og Turner (1998).

Denne artikels hovedfokus er at undersøge livschancen for at opnå bestemte sociale positioner på baggrund af en række baggrundsfaktorer som køn, uddannelse, akkumuleret erhvervs erfaring, arbejdsløshed og kohorte.⁸

Hvilken samfundsmodel?

I forsøget på at forklare sociale positioner er det hensigtsmæssigt at forstå mulige sammenhænge inden for rammerne af en model. Typisk forklares opnåelse af sociale positioner primært via social oprindelse og uddannelse. Jonssons modeller (1993a) giver eksempelvis en ramme for hvilken "samfundstype", der knytter sig til forskellige kombinationer af relationer. Relationerne drejer sig om social oprindelse og uddannelse, uddannelse og klasseposition samt social oprindelse og klasseposition. Alt efter hvilke relationer der faktisk er gældende beskrives samfundet ved hjælp af seks modeller (se figur 1; og se i øvrigt Munk 2003).

Figur 1. Betydningen af uddannelse i den sociale og kulturelle reproduktionsproces. Uddannelse Uvigtig Uddannelse partiel vigtig Uddannelse vigtig.

O = social oprindelse, E = uddannelsesniveau, D = klasseposition (destination). OD angiver f.eks. en pil fra O til D, altså en sammenhæng. {O ED} under det meritokratiske samfund, betyder O, at den ingen sammenhæng har med hverken destination/-social position eller uddannelse, omvendt betyder ED, at der er en sammenhæng mellem uddannelse og destination/social position (jf. Jonsson 1993a).

Model 1 beskriver "det lige mulighedssamfund", hvor den sociale mobilitet er stor og uddannelse ikke er den underliggende mekanisme for mobilitet. I stedet er individuelle kompetencer afgørende, uanset uddannelse, positionen på arbejdsmarkedet, uafhængigt af social baggrund. Model 2 beskriver "det aristokratiske samfund", hvor den sociale reproduktion er særligt stor, og hvor uddannelse ikke spiller ind på denne reproduktion. Uddannelse er en af privilegierne for bedre stillede klasser, uden at være afgørende for den sociale position. I de to første modeller er uddannelse således uden indflydelse på mobilitet og reproduktion. Model 3 beskriver "det neo-liberale samfund", hvor uddannelsesmuligheder er uafhængige af social oprindelse, men vigtig for den

sociale position på arbejdsmarkedet, og på samme tid arves nogle positioner, som f.eks. landmænd og selvstændige. Model 4 beskriver ”klassesamfundet”, hvor social baggrund virker ind på uddannelsesmuligheder, og uddannelsesgrad virker ind på klasseposition, og der eksisterer samtidig en direkte sammenhæng mellem oprindelse og klasse, f.eks. for børn af selvstændige. Hvor det neo-liberale samfund er karakteriseret ved stor mobilitet, er klassesamfundet kendetegnet ved social reproduktion. I de sidste to hypotetiske modeller, er uddannelse helt afgørende for social mobilitet og reproduktion. I model 5, ”det meritokratiske samfund”, er både klasseposition og uddannelsesmuligheder uafhængig af social baggrund, men allokeringen af individerne til positionerne i klassestrukturen er udelukkende baseret på uddannelsesmeritering. Endelig er der model 6, ”det ulige belønningssamfund”, hvor sociale positioner overføres mellem generationer ved hjælp af uddannelsessystemet. Der er således ingen direkte sammenhæng mellem oprindelse og klasse, i stedet er det sådan, at uddannelserne sikres de privilegerede positioner for de grupper som er bedst stillet fra barndommen af (Det kunne kaldes for det nye klassesamfund).

På baggrund af tidligere studier i Danmark er det overvejende sandsynligt, at man relativt hurtigt kan se bort fra model 1 og model 2. Til gengæld er der ikke klarhed om, hvilken af de andre modeller der er gældende i dag. Med henvisning til andre nationers forhold (Breen & Goldthorpe 1999) og historiske studier (Kaelbe 1985), kan det hævdes, at klassesamfundet (model 4) har været gældende langt ind i det 20. århundrede.

Hvilke parametre er vigtige: Social oprindelse, uddannelse eller kohorte?

I Jonssons (1993a) analyser peges på, at klassesamfundet er den mest sandsynlige model, idet dog styrken af modellen varierer for forskellige lande (se Munk 2001a, 2003), således at alle tre sammenhænge virker. Sammenhængen mellem social oprindelse og social position vurderes undervurderet i megen status-attainment-forskning, hvori det undersøges hvem der opnår lange og korte uddannelser, henholdsvis velstillede positioner og positioner der ikke er velstillede, som Jonsson påpeger (1993a: 102, 115: note 14). Dertil kommer, at sammenhængen mellem social oprindelse og uddannelse for Sverige og Holland synes at være mindre markant end i andre europæiske lande, som Shavit & Blossfeld hævdede i 1993 (se også Jonsson 1993b: 102; Erikson 1996; Wolbers et al. 2001: 6; og senest Unicef-report 2002 samt Esping-Andersen 2003). Dette er dog på grund af den anvendte metode omdiskuteret (Cameron & Heckman 1998, 2001; McIntosh & Munk 2002), og derudover er problemet, at evner og uddannelse kan være korreleret (Peters & Mullis 1997; McIntosh & Munk 2002).

Hvorledes sker reproduktionen af de sociale klasser?

Teorien om social og kulturel reproduktion peger på, at model 4 efter al sandsynlighed gælder, idet samfundsstrukturen, opfattet som forholdet mellem de sociale klasser reproduceres over tid (den sociale reproduktion), og at sammenhængen mellem familie og uddannelsessystem reproduceres via uddannelsessystemet (den kulturelle reproduktion), der virker som grundlag for den sociale reproduktion (jf. Bourdieu & Passeron 1977). Det er også derfor, at sociologien om stratifikation og klasser særligt fokuserer på betydningen af uddannelse. En central sociolog i denne forskning er Bourdieu, som ved flere lejligheder har lanceret tesen om, at familier anvender forskellige overlevelsesstrategier, som er afhængige af hvor mange og hvilke ressourcer individerne i familierne råder over, og af forhold som arv, skikke, arbejdsmarked, uddannelsessystem m.v. (se f.eks. Bourdieu & Passeron 1977; Nash 1993; Bourdieu 1996; de Graaf & Kalmijn 2001). Tankegangen er, at arbejdsmarkedet har ændret sig i efterkrigstiden, således at der eksempelvis er langt færre selvstændige (landmænd m.fl.). Før var firmaerne familie og lokalt baserede, og således funderet på en mekanisk solidaritet (jf. oprindelig Durkheim, se Bourdieu 1996). Nu er de i højere grad baseret på arbejdsdeling/specialisering, afhængighed mellem firmaerne og politisk regulering, og således ikke på nære sociale bånd, det vil sige en form for organisk solidaritet. Derfor er firmaernes relation til uddannelsessystemet ændret. Ifølge den tankegang sender selvstændige i endnu højere grad deres sønner (og døtre) til de højere læreanstalter, idet firmaerne tidligere gav positioner videre ved overførsel af økonomisk kapital til navnlig sønnerne. Den økonomiske kapital bliver nu mere indirekte overført ved at rekonvertere⁹ disse midler til uddannelseskapital, således at sønnerne/døtrene erhverver sig uddannelse med henblik på at føre firmaerne videre og med henblik på at erhverve nye positioner på arbejdsmarkedet (Bourdieu & Boltanski 1978: 220). Deres indtrædelse i og stigende brug af uddannelsesmarkedet, som f.eks. handelshøjskoler og universitetsuddannelser (tidligere blev ingeniørhøjskolerne i højere grad anvendt), har bidraget til større konkurrence i uddannelsessystemet om de forskellige titler.

Flere forskere har anfægtet denne tese. På baggrund af de svenske resultater (jf. foregående afsnit) har eksempelvis Jonsson (1993a) visse reservationer over for teorien om social reproduktion og kulturel reproduktion, idet sammenhængen mellem social oprindelse og egen uddannelse ikke er så entydig, i hvert fald i udvalgte lande (se dog Jonsson & Erikson 2000).

Jonsson (1993a) mener således ikke, at nogle sociale klasser i højere grad benytter sig af en strategi, hvor økonomisk kapital konverteres til uddannelseskapital. Tesen kritiseres også af Robin-

son & Garnier (1985), som hævder, at uddannelse ikke er blevet relativt vigtigere i reproduktionen i ejerskabet af firmaer, når man sammenholder det med andre sociale lags stigende anvendelse af uddannelsessystemet, men at det på den anden side navnlig er faderens uddannelse, der betinger sønnerne og døtrenes erhvervelse af uddannelse (Robinson & Garnier 1985: 264)¹⁰, hvilket bekræftes i et nyere studie, idet styrken af sammenhænge varierer i de enkelte lande (jf. Esping-Andersen 2003). Pointen er imidlertid, at Bourdieu har fokus på konkurrencen mellem firmaejere og positioner med kulturel kapital, herunder uddannelseskapital, og ikke som Robinson og Garnier skriver (s. 266) mellem firmaejere, direktører og ledende akademikere i forhold til funktionærer, men snarere mellem grupper inden for de øverste sociale lag, det vil sige på den ene side de med mest kulturel kapital (ledende akademikere m.fl.), og på den anden side de med mest økonomisk kapital (firmaejere m.fl.).

Denne "model" modsiges dog af en række sociologer der mener, at uddannelsen har en stigende betydning for de fleste, og at dette mindsker betydningen af den sociale oprindelse (jf. Goux & Maurin 1997). Disse sociologer mener, at der er belæg for at sige, at det meritokratiske¹¹ samfund gennemgående er gældende, da det primært er uddannelse, der afgør positionen. Således skulle social oprindelse ikke spille væsentligt ind på opnåelsen af forskellige positioner. Denne antagelse eksisterer blandt en del stratifikationsforskere, men det er ikke helt klart, hvorledes dette forholder sig. Det kunne tyde på, at uddannelse er overvurderet i de statistiske analyser, idet man ikke i tilstrækkelig grad har kontrolleret for en række andre forhold, som evner, system af dispositioner etc. og specifikke familiemæssige forhold (jf. McIntosh og Munk 2002). Dertil kommer, at noget uddannelse giver mere afkast end anden uddannelse, det vil sige dette, at uddannelse kan betragtes som credentials, som mere eller mindre blåstemplede meriter. Det synes åbenbart fra en del undersøgelser, at disse credentials virker afgørende ind på den sociale position (Nordli Hansen 1999). Eksempelvis er der i Holland i perioden 1960-1991 sket et fald i den arbejdsmæssige belønning med hensyn til uddannelsesmæssige kvalifikationer, således at uddannelse virker som credentials (Wolbers et al. 2001: 7), selvom en vis andel af individer opnår positioner uden uddannelse (Wolbers et al. 2001: 10).

Hermed kan man opstille en tese om, at perioder med større uddannelsesmæssig ekspansion end den tilsvarende ekspansion i jobs og attraktive jobs, kan føre til stigende uddannelsesmæssig inflation. Og at dette muligvis fører til, at nye kohorter forsøger at komme ind på markedet med mere (og andet) uddannelse. Dette kan give anledning til *overeducation*, hvilket ikke indebærer, at et samfund ikke skal uddanne, men snarere at beskæftigelsen og struk-

turen på arbejdsmarkedet er afgørende (se også Brynin 2002), og hvor det at have en uddannelse kan være en gevinst for det enkelte individ men ikke nødvendigvis en fordel set på makroplan (se f.eks. Kreiner 1999).

Data og anvendte variable

Analysen bygger på en longitudinelt studie af udtræk fra udvalgte registre fra Danmarks Statistik. Populationen omfatter den danske befolkning, og hver kohorte (1954,1959,1964) udgør i størrelsesordenen 70.000 mennesker. På den baggrund analyseredes kohorterne i den samme alder i perioden 1980-1996 ved at intervallet mellem to kalender år og to fødselskohorter er 5 år, således at tiden ud af den vandrette tidsakse passer med den lodrette aldersakse (jf. Fisker et al. 1995: 294). Derved måles den sociale position, når individet er 31 år. På grund af begrænsninger i data var det ikke muligt at få et senere alderstidspunkt, selvom det kunne have været ønskeligt at måle den sociale position ti år senere. Der er imidlertid rimeligt belæg for, at hovedtrenden holder, dels for den øvre og nedre del af det sociale hierarki, det vil sige både for direktører/akademikere og for ikke-faglærte, dels når man måler 5 år senere for de ældre kohorter, det vil sige, når de er 36 år.¹² Fordelen ved registerdata er, at det er muligt at få et tidsperspektiv ind, hvorved man kan vise, at statistiske sammenhænge varierer over tid. Et problem med undersøgelser som nærværende er dog at forældreoplysninger er relativt ringe for børn født før midten af 1950'erne. Jo længere man kommer frem i tiden, desto bedre er mulighederne for at anvende valide oplysninger om forældres uddannelse, job, indkomst osv. Et andet problem med administrative registerdata er, at de kan give anledning til klassifikationsproblemer, som når man f.eks. i Danmarks Statistik ændrer klassifikationen for de enkelte variable over tid (se Jenkins 2000 for en generel diskussion).

De *forklarende variable* der anvendes er højest fuldførte uddannelse, social oprindelse, voksenuddannelse, erhvervs erfaring, arbejdsløshed, køn og kohorte. *Højest fuldførte uddannelse* som er dannet ud fra en afsluttet uddannelse (en variabel man i Danmarks Statistik opererer med), er kategoriseret som grunduddannelse, ungdomsuddannelse (gymnasieuddannelser), erhvervsuddannelse, kort videregående uddannelse, mellemlang videregående uddannelse og lang videregående uddannelse (jf. Forspaltetekoder til opdeling af uddannelser på hovedgrupper, det vil sige koder til befolkningens højeste fuldførte uddannelse). *Social oprindelse* er dannet ud fra hvilket fag faderen var beskæftiget ved i Folkeboligtællingen 1970 (jf. Statistiske Undersøgelser, nr. 41, bilag 6, 1985), som svarer til socio-økonomisk gruppering med

reference til Dansk Fagkode (jf. Folke- og Boligtællingen 1984). Den anvendte variabel indeholder kategorierne selvstændige m.fl., akademiker/direktør (funktionærgruppe I + store selvstændige), funktionærer (fysioterapeuter, mellemt teknikere m.fl.), faglærte, ikke-faglærte og pensionister m.fl. *Erhvervs erfaring* måler et kumuleret skøn over erhvervs erfaringen fra 1980 og fremad, og medtages med for at få erfaringskapital med, det vil sige en form for "human kapital". *Arbejdsløshed* måler om individet har oplevet arbejdsløshed mellem man 26 år og 31 år. Individet sættes til at have oplevet arbejdsløshed, hvis summen af arbejdsløshedstimer udgør mere end 1000 timer over perioden.

Voksenuddannelse er defineret som gennemført en voksenuddannelse af en vis længde versus ikke at have gennemført en voksenuddannelse. Den er dannet ud fra et specifikt voksenuddannelsesregister som i en første præliminær version blev dannet til projektet Uddannelse og Ulighed (jf. Munk 1997).¹³ Det er blevet hævdet, at voksenuddannelse (merkonomfag, AMU-kurser, HF-enkeltfag m.v. i studiet her) kan skabe grundlag for mobilitet og muligheder på arbejdsmarkedet, idet voksenuddannelse sammen med anden uddannelse, kontakter, formel og uformel erhvervs erfaring osv. kan bidrage til at øge mulighederne på arbejdsmarkedet, idet nye "kapitaller" måske kan fremme ens værdi på markederne, og dermed bidrage til at mindske uligheden. På den anden side set, så har flere og flere individer gennem de sidste 20-25 år gennemført en uddannelse. Det er således muligt at udbuddet af voksenuddannelse og uddannelse er så stort, at nogle uddannelses typer vil blive udkonkurreret på arbejdsmarkedet. Efterspørgslen på højere og højere kvalifikationer ("uddannelsesinflationen") sker under hensyntagen til udbud og efterspørgsel på arbejdsmarkedene (jf. Wolbers et al. 2001). Den *forklarede* variabel er social position, henholdsvis akademiker/direktør og ikke-faglærte undersøges.¹⁴

Social mobilitet og livschancer

Udgangspunktet for analysen her er at undersøge social mobilitet i det danske samfund, hvilket kan sige noget om livschancerne for forskellige grupper og individer. Flere mobilitetsforskere har henledt opmærksomheden på, at noget af den sociale mobilitet kan forklares ud fra strukturelle forskydninger, da erhvervsstrukturen ændres i takt med samfundsmæssige, økonomiske og teknologiske forandringer.¹⁵ Man kan på den baggrund have en forventning om, at mulighederne for at opnå en række sociale positioner med tiden bliver mere ligeligt fordelt mellem forskellige oprindelsesklasser. Der er således social mobilitet mellem nærliggende socioøkonomiske placeringer, som for eksempel for sønner fra ikke-faglært til faglært, og i

nogen grad til funktionær i øvrigt, hvilket gælder for alle kohorter (jf. tabel 1). Desuden er der for årgangen 1954 mobilitet fra faglært til ledende funktionær og fra ude af erhverv til faglært. Det kan således tyde på, at der er opadgående mobilitet i en række sociale lag, som dog et langt stykke ad vejen kan tolkes som strukturel mobilitet, det vil sige mobilitet der opstår på grund af en ændret erhvervsstruktur med en forandret efterspørgsel. Dertil kommer en nedadgående mobilitet fra selvstændige og akademiker/direktør til ikke-faglært, navnlig for årgangen 1964. Det ser ud til, at sønner født i den seneste årgang oplever mere nedadgående mobilitet.

Selvom der kan konstateres en betydelig mobilitet, er det værd bemærke, at sammenhængen mellem oprindelse og social position ser ud til at være sejlivet.

Tabel 1. Mænd. Social position givet social oprindelse. Social mobilitet 31 år: for årgangene 1954, 1959 og 1964. Række pct.

Position		Selvst./ m.ægtefælde	Direktør/ akademiker	Ledende funktionær	Funktionær i øvrigt	Faglært arbejder	Ikke-faglært arbejder/ Lm u.n.a	Ude af erhverv, udd. søg/pens
Oprindelse								
Selvst./ m.ægtefælde	1954	16.5	11.3	12.7	13.6	21.6	19.3	4.1
	1959	17.5	11.2	11.0	13.3	20.7	21.8	4.5
	1964	15.6	8.1	10.0	12.1	18.5	30.4	5.3
Direktør/ akademiker	1954	6.5	27.9	19.4	15.5	10.8	11.7	7.2
	1959	8.4	27.5	15.4	17.8	10.8	14.2	5.9
	1964	7.3	21.2	12.9	17.1	10.1	23.7	7.7
Ledende funktionær	1954	5.2	15.9	19.6	18.7	20.5	13.4	6.2
	1959	6.4	17.5	16.1	19.7	18.7	16.2	5.4
	1964	6.3	13.4	12.6	18.0	18.6	24.8	6.3
Funktionær i øvrigt	1954	4.8	13.8	16.9	23.7	18.4	16.0	5.7
	1959	6.1	15.6	14.1	22.8	17.0	18.6	5.8
	1964	6.2	9.8	12.3	22.2	16.0	25.8	7.6
Faglært arbejder	1954	4.6	8.8	13.4	18.1	28.3	20.0	6.3
	1959	6.6	8.3	10.6	17.8	27.5	22.7	6.5
	1964	5.9	6.2	9.9	15.3	26.1	29.0	7.5
Ikke-faglært arbejder/ Lm u.n.a	1954	5.8	5.2	8.5	15.5	25.4	32.9	6.3
	1959	7.2	4.4	7.9	15.6	21.9	35.7	7.2
	1964	6.3	3.2	6.5	13.1	21.1	41.4	8.4
Ude af erhv., udd. søg/pens.	1954	5.6	0.9	5.6	9.3	22.2	42.6	12.0
	1959	8.0	4.6	7.3	12.6	16.6	41.1	9.9
	1964	11.0	3.1	5.8	11.5	14.6	40.3	13.6

Tabel 2: Social position givet social oprindelse. Social mobilitet 31 år: Kvinder for årgangene 1954, 1959 og 1964. Række pct.

Position		Selvst./ m.ægtefælde	Direktør/ akademiker	Ledende funktionær	Funktionær i øvrigt	Faglært arbejder	Ikke-faglært arbejder/ Lm u.n.a	Ude af erhv., udd. søg/p ens
Oprindelse								
Selvst./ m.ægtefælde	1954	3.7	7.2	29.9	41.7	1.3	9.6	6.0
	1959	5.3	5.5	21.6	40.2	2.4	19.1	5.9
	1964	4.6	6.1	19.2	33.4	2.2	21.8	12.7
Direktør/ akademiker	1954	2.5	15.1	35.6	30.8	1.3	5.9	7.9
	1959	3.5	13.4	27.3	34.4	1.9	12.0	7.5
	1964	3.9	13.0	22.6	28.7	1.8	16.7	13.4
Ledende funktionær	1954	2.2	10.3	32.4	40.2	0.9	8.1	5.5
	1959	3.7	6.8	22.0	43.9	2.4	14.7	6.6
	1964	3.3	7.0	19.9	36.8	2.0	19.4	11.7
Funktionær i øvrigt	1954	2.3	7.1	29.7	43.4	1.3	8.2	7.6
	1959	3.4	5.6	19.6	46.0	1.7	17.2	6.5
	1964	3.3	6.4	16.2	38.4	2.1	20.1	13.6
Faglært arbejder	1954	2.4	4.6	22.3	46.8	1.9	14.5	7.5
	1959	3.2	3.5	15.1	43.5	2.5	24.5	7.7
	1964	2.8	3.2	13.3	38.5	2.8	25.6	13.9
Ikke-faglært arbejder/ Lm u.n.a	1954	2.6	2.3	18.0	44.5	1.3	22.2	8.9
	1959	3.4	1.9	10.8	37.9	2.5	34.8	8.8
	1964	2.9	2.1	9.1	31.4	2.9	33.3	18.4
Ude af erhv., udd. søg/pens.	1954	1.9	0.0	7.7	36.5	0.0	33.5	13.5
	1959	1.8	2.8	10.1	39.5	1.8	32.1	11.9
	1964	3.5	1.0	10.0	24.4	1.5	34.8	24.9

For kvinder er det mere usikkert at sammenligne faders position med egen position. Der er mobilitet for døtre i årgangen 1954 fra ikke-faglært til funktionær i øvrigt, og fra faglært til ledende funktionær, samt fra faglært til funktionær i øvrigt, især for 1954 og 1959 årgange. Der er navnlig mobilitet fra faglært til ikke-faglært for 1959 og 1964 årgange. Endvidere observeres mobilitet fra akademiker/direktør til ledende funktionær, og fra ledende funktionær til funktionær i øvrigt for alle (jf. tabel 2).

Multipel statistisk analyse af social position

I det følgende analyseres en enkelt position hvor der kontrolleres for oprindelse, uddannelsesniveau¹⁶, kohorte og køn. Der opstilles krydstabel med de givne variable. 1964 søjlen udskiller sig navnlig for sønnerne i forhold til 1954 og 1959 der har mere ens søjle procent andele, så noget kunne tyde på, at der forskelle mellem 1964 i forhold til 1954 og 1959 (jf. tabel 3).

Tabel 3. Positionen direktør/akademiker særskilt for akademisk uddannelse, år, fødselsår, køn og social oprindelse

1954	31 år, 1985		36 år, 1990	
	M	K	M	K
Selvstændig	71.2	74.6	69.0	75.8
Direktør/akademiker	76.5	72.0	78.6	72.4
Ledende funktionær	77.8	74.2	73.5	73.8
Funktionær i øvrigt	68.5	73.1	76.5	77.8
Faglært	72.1	72.0	70.3	69.2
Ikke-faglært	69.4	65.5	73.4	74.2
1959	31 år, 1990		36 år, 1995	
	M	K	M	K
Selvstændig	74.0	72.1	66.2	68.2
Direktør/akademiker	77.6	71.5	67.6	64.3
Ledende funktionær	78.1	63.2	66.7	64.3
Funktionær i øvrigt	77.8	69.0	70.4	59.0
Faglært	77.3	72.0	67.1	66.1
Ikke-faglært	73.3	75.4	63.4	58.9
1964	31 år, 1995		36 år, 2000	
	M	K	M	K
Selvstændig	51.4	58.6	Endnu ikke tilgængelige!	
Akademiker	59.6	59.8		
Ledende funktionær	60.5	62.3		
Funktionær i øvrigt	52.4	58.4		
Faglært	52.4	51.8		
Ikke-faglært	44.2	46.8		

Det er relevant nærmere at søge placeringer i udvalgte strata i den sociale stratifikation forklaret, svarende til analyser af "status attainment", det vil her sige social position, som eksempelvis Breiger (1995) og Haveman og Wolfe (1995) har efterlyst. Det er essentielt at øge forklaringen af placeringen mest muligt ved at inddrage flere relevante variable. Modellen med tre variable (social oprindelse, uddannelse og position) skitseret af Jonsson (1993a) udvides med flere variable, da den ganske enkel er *for* simpel i forhold til at forklare placeringer i det sociale spektrum.¹⁷ Chancen for at besætte bestemte sociale positioner søges således bestemt på baggrund af en række variable, som tidligere angivet. Kohorte-studier baseret på totaltællinger (registre) kan tilmed bidrage til at fjerne problemet med usikkerhed (jf. Winship og Morgan 1999).

Der anvendes en logitmodel, baseret på en binomialfordeling, til at analysere outcomes for diskrete data (jf. Hosmer og Lemeshow 1989). Derved er det muligt at analysere sammenhænge mellem relevante variabler og placering på socioøkonomisk skala. I logitanalysen anvendes en såkaldt type 3 analyse, som giver en samtidig analyse af, hvilke faktorer som bety-

der mest, kontrolleret for alle andre variabler, som beskrevet i Agresti og Finlay (1996: 434), Kreiner (1999), SAS-STAT (1996: 233-315) og i Marshall, Swifts og Roberts (1997).

Tabel 4. Social position (specifikt direktør/akademiker) når personen er 31 år

Parameter	Parameter estimerer: Odds ratio		DF	Partiel kvadraters sum**	
	OR	(95%, CI)		Chi Square	Pr>Chi
INTERCEPT	0.01	(0.00, 0.01)			
<i>Højeste fuldførte uddannelse*</i>			5	31894	0.0001
Grunduddannelse	0.55	(0.50, 0.60)			
Gymnasium/HHX/HTX	2.86	(2.64, 3.10)			
Erhvervsuddannelse	1				
Mellem videregående uddannelse	10.36	(9.80, 10.96)			
Lang videregående uddannelse	98.61	(2.29, 105.35)			
Uoplyst	0.15	(0.02, 1.07)			
<i>Fødselsårgang*</i>			2	370	0.0001
1954	1.55	(1.46, 1.64)			
1959	1.59	(1.51, 1.67)			
1964	1				
<i>Social oprindelse (faders stilling)*</i>			5	330	0.0001
Direktør/akademiker	1.84	(1.71, 1.99)			
Funktionærer	1.62	(1.50, 1.75)			
Selvst./m.ægtefælle	1.33	(1.23, 1.43)			
Faglært arbejder	1.32	(1.21, 1.44)			
Ude af erhverv, udd. søg/p	1.25	(1.15, 1.36)			
Ikke-faglært arbejder/Lmu	1				
<i>Køn*</i>			1	1956	0.0001
Kvinder	0.39	(0.37, 0.41)			
Mænd	1				
<i>Erhvervs erfaring kumuleret siden 1980*</i>			5	970	0.0001
+ 10 års fuldtidsbeskæft.	3.08	(2.72, 3.48)			
5-10 års fuldtidsbeskæft.	2.59	(2.32, 2.88)			
1-5 års fuldtidsbeskæft.	1.64	(1.48, 1.83)			
Et års fuldtidsbeskæft.	3.90	(2.66, 5.72)			
Under et år fuldtidsbeskæft.	1				
0	0.20	(0.15, 0.27)			
<i>Har oplevet arbejdsløshed mellem man var 26-31*</i>			1	90	0.0001
Arbejdsløs	1				
ikke arbejdsløs	1.38	(1.29, 1.47)			
<i>Gennemført voksen uddannelse*</i>			1	53	0.0001
ikke voksen uddannelse	1.18	(1.13, 1.24)			
voksen uddannelse	1				

N=16590

*p=0.00001

Analysen af akademiker/direktør viser, at navnlig uddannelsesniveau og køn indvirker på placeringen

på den socio-økonomiske skala. Kohorte spiller ligeledes ind på placeringen, hvilket formentlig hænger sammen med en betydelig arbejdsløshed i perioden op til 1994/1995 (størrelsen af kohorterne sammenlignelige). Individuer med akademiker/direktør-baggrund fra en yngre årgang har mindre chance for at besidde lignende positioner, sammenlignet med lidt ældre årgange. Uddannelse og køn, kontrolleret for alle andre variabler, har effekt, og erhvervs erfaring, fødselskohorte og social oprindelse har partiel effekt (iflg. type III analyse). Chancen for at blive placeret som akademiker/direktør er for individer født i 1959 mere end 59 procent større end for individer født i 1964. Desuden havde fødselskohorten 1954 ligeledes en bedre chance for at indtræde i denne position. Således har yngre årgange sammenlignet med lidt ældre årgange ringere chance for at opnå akademiker/direktør-positionen.¹⁸

Imidlertid spiller universitetsuddannelse stadig markant ind på chancen for at opnå en sådan position. Det bekræftes således, at der er en stærk sammenhæng mellem uddannelse og social position.¹⁹ Succes i denne type af livsbane stiger betydeligt med et års arbejds erfaring erhvervet mellem personen var 26 år og 31 år (OR=3.9). Det vil sige næsten fire gange så meget som odds ratioen for reference gruppen med mindre end et år i arbejdsstyrken. Tydeligvis er det ikke en fordel at gennemføre voksenuddannelse. Endvidere har social oprindelse stadigvæk en betydning for besættelsen af den sociale position. Er faderen akademiker eller direktør, så er odds ratio 1.84, noget højere end for øvrige sociale oprindelser, navnlig individer med oprindelse blandt ikke-faglærte og faglærte grupper. Denne odds ratio ville være endnu højere, hvis man undlod at medtage højeste fuldførte uddannelse som forklarende variable (hvad en anden analyse viser, der ikke er medtaget her). Denne trend ses for kohorter fra 1935 og frem til 1964, selvom alderen ikke er den samme.²⁰ Dette er sammenligneligt med tilsvarende forhold i andre lande (Erikson & Jonsson 1998a: 25; Erikson & Jonsson 1998b; de Graaf 2001).

Noget af forklaringen på kohorteeffekten kan søges i studier, der peger på, at individer med akademiker baggrund ikke altid kan opretholde mindst samme position som faderen. Cooksen og Persell (1985) og Wacquant i Bourdieu (1996) gør opmærksom på, at det ikke er alle børn (sønner) af ledere, kirurger og videnskabsmænd, som opnår samme/sammenlignelige positioner som faderen, da uddannelsesinvesteringerne i dag er større på grund af den uddannelsesmæssige inflation. Der er på den måde også tale om en række "afvigende baner" og nedadgå-

ende mobilitet. Vejen fra uddannelse til arbejdsmarked er måske blevet vanskeligere fordi flertydigheden i kompetencer er kompleks (Bourdieu 1996: 116-123). Tidligere var det muligt at opnå mange akademiske jobs med en kandidatgrad, hvilket formentlig i dag ikke er nok, hvor enten en ph.d. grad eller MBA-grad kan være afgørende som i USA, England, Frankrig osv. Perioder med arbejdsløshed og lavkonjunktur influerer givetvis de fleste, herunder også akademikere, hvilket studier i Tyskland peger på (Gangl 1999, 2002).

Tabel 5. Social position (specifikt ikke-faglært) når personen er 31 år

Parameter	Parameterestimer: Odds ratio		Partiel kvadraters sum**		
	OR (95%, CI)		DF	Chi Square	Pr>Chi
INTERCEPT	0.12 (0.11, 0.13)				
<i>Højeste fuldførte uddannelse*</i>			5	25391	0.0001
Grunduddannelse	5.71 (5.57, 5.86)				
Gymnasium/HHX/HTX	1.91 (1.83, 2.00)				
Erhvervsuddannelse	1				
Mellem videregående uddannelse	0.39 (0.37, 0.42)				
Lang videregående uddannelse	0.90 (0.84, 0.95)				
Uoplyst	5.38 (4.51, 6.41)				
<i>Fødselsårgang*</i>			2	789	0.0001
1954	1				
1959	1.11 (1.08, 1.15)				
1964	1.54 (1.49, 1.60)				
<i>Social oprindelse (faders stilling)*</i>			5	891	0.0001
Direktør/akademiker	0.63 (0.60, 0.65)				
Funktionærer	0.62 (0.59, 0.65)				
Faglært arbejder	0.73 (0.70, 0.76)				
Selvst./m.ægtefælle	0.76 (0.74, 0.79)				
Ude af erhverv, udd.søg/pensionister	0.92 (0.89, 0.95)				
Ikke-faglært arbejder/Lmu	1				
<i>Køn*</i>			1	788	0.0001
Kvinder	0.72 (0.70, 0.74)				
Mænd	1				
<i>Erhvervs erfaring kumuleret siden 1980*</i>			5	5852	0.0001
+ 10 års fuldtidsbeskæft.	3.05 (2.85, 3.26)				
5-10 års fuldtidsbeskæft.	3.36 (3.16, 3.58)				
1-5 års fuldtidsbeskæft.	3.07 (2.88, 3.27)				
Et års fuldtidsbeskæft.	0.63 (0.41, 0.96)				
Under et år fuldtidsbeskæft.	1				
0	0.09 (0.07, 0.11)				
<i>Har oplevet arbejdsløshed mellem man var 26-31*</i>			1	1295	0.0001
Arbejdsløs	1				
ikke arbejdsløs	0.60 (0.58, 0.61)				
<i>Gennemført voksen uddannelse*</i>			1	628	0.0001
ikke voksen uddannelse	0.74 (0.72, 0.76)				
voksen uddannelse	1				

N=52926

*p=0.00001

I tabel 5 analyseres positionen ikke-faglært. Det viser sig, at den anden ende af skalaen har ”modsat fortegn”, idet kohorte effekten er tydelig. Ingen eller lidt uddannelse øger markant chancen for at blive ikke-faglært, så manglende uddannelse øger chancen for blive ikke-faglært. Livsbaner som ikke-faglært kan indebære en betydelig erhvervserfaring. Arbejdsløshed i en vis alder og voksenuddannelse øger chancen for at bliver ikke-faglært. Kvinder har større chance end mænd for at ende i denne position. Den sociale oprindelse har ligeledes en effekt, således at børn af ikke-faglærte og ude af erhverv har langt større chance for at blive ikke-faglært end alle andre sociale oprindelsesklasser. Hvordan kan det være, at risikoen for at ende i mindre privilegerede grupper, givet forskellige uddannelse, stiger over kohorterne, det vil sige, de som er født i 1959 og navnlig i 1964 har større chance, end de der er født i 1954 for at ende i gruppen af ikke-faglært? (se også Munk 2001a hvor det vises, at selv når personer i 1964-årgangen har opnået en akademisk uddannelse er der en betydelig større sandsynlighed for at blive ikke-faglært/eller lønmodtager uden nærmere angivelse). Selvom flere og flere gennemfører en uddannelse, er der stadig en gruppe som ikke opnår så megen uddannelse, og her kan perioden 1980-1995 præget af relativ stor arbejdsløshed have indvirket negativt. Inden for gruppen af faglærte og ikke-faglærte er der imidlertid individer, som øger deres livschancer ved at gennemføre voksenuddannelse, men det skal bemærkes, at der i flere tilfælde er tale om et dobbelt forløb i form af på den ene side voksenuddannelse, og på den anden side arbejdsløshed, hvilket måske kan tolkes som at voksenuddannelse indebærer at tiden bruges aktivt medens man er arbejdsløs, men at det ikke umiddelbart giver positioner.²¹

Hvilken model passer?

For at vende tilbage til modellerne: Hvorledes kan det danske samfund karakteriseres? Er det et meritokratisk samfund, der indebærer at jobs hovedsageligt besættes via uddannelse og ikke gennem andre forhold? Svaret er, at uddannelse er vigtigere end social oprindelse i forhold til social position, men sammenhængen mellem social oprindelse og uddannelse er ikke forsvundet. Denne sammenhæng er dog i særligt grad blevet ændret med hensyn til køn, da kvinderne udgør en langt større andel af samtlige studerende ved uddannelsesinstitutionerne, herunder ved de højere læreanstalter. En del tyder endvidere på, at den såkaldte ”gøgeungeeffekt” spiller ind, hvorved at kvalifikationskravene er markant stigende, således at selv individer med en del uddannelse ikke kan følge med. Det viser sig særligt ved analyserne, hvori kohorte optræder som uafhængig variabel. Der er formentlig tale om, at der virker to sociale

effekter side om side, dels en klassehabitus effekt, det vil sige dette at individers adfærd kommer til at ligne forældrenes adfærd og forestillinger op igennem livet²², og dels en credential inflation effekt, det vil sige en ændring af reproduktionen af sociale strukturer (se også Munk 2001b, 2002a).

Konklusion og diskussion

Det viser sig, at sandsynligheden for at opnå forskellige uddannelser og ”ringere” sociale positioner ændres fra kohorte til kohorte, det vil sige livschancen påvirkes af hvilken man årgang man er født i. Analyserne viser således, at sandsynligheden for at opnå velstillede positioner er ringere for 1964 generationen end for 1959 og 1954 generationen, alle sammenholdt ved 31 år. Helt konkret viser det sig, at yngre årgange har større risiko for at ende i gruppen af ikke-faglærte grupper, samtidigt med at de har mindre chance for at ende i gruppen af akademikere/direktører. Dette gælder også for individer med en akademisk baggrund. Tendensen er i øvrigt mere udtalt for mænd end for kvinder.

Endvidere kan det konstateres, at nogle individer fra privilegerede klasser synes at undgå en krævende livsbane i akademiske felter (faldende social mobilitet), og/eller de kan potentielt have andre konverteringsstrategier, som tillader, at de indtræder i nye sektorer sammenlignet med deres sociale oprindelse. Der er efterhånden flere, som har en vis chance/risiko for at bevæge sig væk fra den sociale oprindelse, alene på grund af de voldsomme samfundsmæssige ændringer af blandt andet erhvervsstrukturen, således at mange børn ender i andre sociale positioner sammenlignet med forældrenes positioner. Der er således også større usikkerhed om den sociale position (andelen i kategorien lønmodtagere uden nærmere angivelse er f.eks. vokset), således at den ændrede sociale mobilitet, som både går op og ned, kan delvist tolkes som en kohorteffekt.

Derfor kan det konkluderes, at ulige livschancer fortsat findes, og der viser sig desuden en kohorteffekt, som indebærer, at sammenhængen mellem social oprindelse, uddannelse, køn samt andre betydende forhold og social position påvirkes af konjunkturer og andre forhold, hvilket medfører, at forskellige fødselsårgange har forskellig chance for at opnå bestemte positioner i samme alder. Den sociale reproduktion fortsætter foregår åbenbart på et højere uddannelsesniveau.

Hvad kan dette skyldes? Der er flere velkvalificerede konkurrenter på arbejdsmarkedet med en akademisk grad eller andre former for uddannelse, idet der dermed er flere om budet, i

hvert fald til et vist tidspunkt at regne (med de små årgange der er på vej, kan dette billede formentlig ændres). Flere og flere unge individer har således opnået mere uddannelse, hvilket formentlig indikerer, at den sociale selektionsproces er forrykket. Mere uddannelse leder ikke nødvendigvis til positioner som eksempelvis akademiker eller direktør, hvilket formentlig også hænger sammen med ændrede konjunkturer.

Disse konjunkturer handler givetvis ikke alene om økonomiske konjunkturer, herunder arbejdsløshed, og ny teknologi, og dermed om at opgradere færdighederne i arbejdsstyrken, men også om at den kulturelle orientering (konjunktur) har ændret sig i retning af, at flere påbegynder og afslutter uddannelse af forskellig slags. Kohorteeffekter kan således både opfattes strukturelt og som resultatet af ændrede livsbaner. Det er dog ikke afklaret, hvad der betyder mest, som også Brynin (2002) adresserer i sin konklusion, idet det påpeges at der mangler teoretisk argumentation i den sociologiske litteratur.

Man kan imidlertid pege på, at resultaterne formentlig delvist kan forklares ud fra et teoretisk argument om, at den strukturelle homologi, det vil sige den historiske sammenhæng mellem forskellige områder af samfundet (arenaer, felter etc.), ændres og påvirkes af konjunkturer over tid. Det kan være forholdet mellem bestemte uddannelser og bestemte dele af arbejdsmarkedet, som velstillede positioner eller det at være på randen af arbejdsmarkedet, som forandres over tid. Der antages således en teoretisk (kausal) relation mellem forskellige felter, som også til dels er blevet adresseret i Bourdieu (1996) og Munk (2002c), men som måske fordrer en mere udviklet teori om forholdet mellem strukturer og konjunkturer (forandringer).

Litteratur

- Agresti, Alan og Finlay, Barbara. *Statistical Methods for the Social Sciences*, New Jersey: Prentice Hall 1996
- Blau, Peter M. og Duncan, Otis Dudley. *The American Occupational Structure*, New York: John Wiley & Sons (med Andrea Tyree) 1967
- Blossfeld, Hans-Peter og Stockmann, Reinhard. Guest Editors' Introduction, The German Dual System in Comparative Perspective, *International Journal of Sociology*, 28, 1999: 3-28
- Blossfeld, Hans-Peter. Career opportunities in the Federal Republic of Germany: a dynamic approach to the study of life course, cohort and period effects, *European Sociological Review*, 2, 1986: 208-225
- Boudon, Raymond. *Mathematical Structures of Social Mobility*, Amsterdam: Elsevier Scientific Publishing Company 1973
- Bourdieu, Pierre. *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*, London: Routledge and Kegan Paul, 1986
- Boudon, Raymond. *Education, Opportunity, and Social Inequality*, New York: Wiley 1974
- Bourdieu, Pierre. Cultural Reproduction and Social Reproduction, *Knowledge, Education and Cultural Change*, red. Richard Brown, London: Tavistock Pub. 1973: 71-112
- Bourdieu, Pierre. *The State Nobility*, Cambridge: Polity Press 1996
- Bourdieu, Pierre og Passeron, Jean-Claude. *Reproduction in Education, Society and Culture*, London: Sage Publications 1977 (2.udg. 1990)
- Bourdieu, Pierre og Passeron, Jean-Claude. *The Inheritors. French students and their relation to culture* Chicago: The University of Chicago 1979
- Bourdieu, Pierre og Boltanski, Luc. Changes in social structure and changes in the demand for education. In S. Giner and M.S. Archer (Eds.) *Contemporary Europe. Social Structures and Cultural Patterns* London: Routledge and Kegan Paul, 1978: 197-227
- Breen, Richard og Goldthorpe, John H. Class inequality and meritocracy: a critique of Saunders and an alternative analysis, *British Journal of Sociology*, 50, 1999: 1-27
- Breiger, Ronald L. Social Structure and the Phenomenology of Attainment, *Annual Review of Sociology*, 21, 1995: 115-136
- Brynin, Malcolm. Overqualification in employment, *Work, Employment and Society*, 16, 2002: 637-654

- Cameron, Stephen V. og Heckman, James J. Life Cycle Schooling and Dynamic Selection Bias: Models and Evidence for Five Cohorts of American Males, *Journal of Political Economy*, 106, 1998: 262-333
- Cameron, Stephen V. og Heckman, James J. The Dynamics of Educational Attainment for Black, Hispanic and White Males, *Journal of Political Economy*, 109, 2001: 455-500
- Chauvel, Louis. *Le destin des générations. Structures sociales et cohorts en France au XXe siècle*, Paris: PUF 1998
- Chauvel, Louis. Educational Growth and Cohort Changes of Social Structure in France and United States (1968-2000), Paper presented at European Societies or European Society? *EuroConference on European Welfare States and the Changing Life Course*, Holland, October 6-10, 2001
- Chenou, Alain. Review Essay, *European Sociological Review*, 17, 2001: 75-80
- Collins, Randall. *The Credential Society*, New York: Academic Press, 1979
- Collins, Randall. Comparative and Historical Patterns of Education, In Hannan, M.T. (ed): *Handbook of the Sociology of Education*, New York: Kluwer Academics/Plenum Publishers, 2000: 213-239
- Cooksen Jr., Peter og Persell, Caroline. *Preparing for Power: America's Elite Boarding Schools*, New York: Basic Books, 1985
- DiPrete, Thomas. Adding Covariates to loglinear models for the study of social mobility, *American Sociological Review*, 55, 1990: 757-773
- Egerton, Muriel & Savage, Mike. Age Stratification and class formation: a longitudinal study of the social mobility of young men and women, *Work, Employment and Society*, 14, 2000: 23-49
- Elder, Glen. Age differentiation and the life course, *Annual review of sociology*, 1, 1975: 165-190
- Elstad, Johan I. Social background and life chances in Norway: persisting inequalities throughout 20th century, *Yearbook of Sociology*, 5.1, 2000: 93-119
- Education in OECD Countries, A Compendium of Statistical Informations*, København: Munksgaard 1993
- Erikson, Robert og Goldthorpe, John. *The Constant Flux*, Oxford: Clarendon University Press 1992

- Erikson, Robert og Jonsson, Jan O. *Ursprung och utbildning - social snedrekrytering till högre studier*, Stockholm: Statens offentliga utredningar, Utbildningsdepartementet, 1993:85
- Erikson, Robert. Can We Account for the Change in Inequality of Educational Opportunity? *Can Education be Equalised? The Swedish Case in Comparative Perspective*, Boulder: WestviewPress 1996
- Esping-Andersen, Gøsta. What Might Create more Equal Opportunity? Money, Cultural Capital, and Government, In *Generational Income Mobility in North America and Europe*, Ed. Corak, M., Cambridge: Cambridge University Press, 2003
- Featherman, David L. og Hauser, Robert M. *Opportunity and Change*, New York: Academic Press 1978
- Fienberg, Stephen og Mason, William. Identification and Estimation of Age-Period-Cohort Models in the analysis of Discrete Archival Data, *Sociological Methodology* 1979
- Fisker, Kjeld et al. *Praktisk Statistik for Samfundsvidenskaberne*, København: Akademisk Forlag, 1995
- Folke- og Boligtællingen, *Landstabelværk*, København: Danmarks Statistik, bilag 1, 1984
- Gangl, Markus et al. *Education and Unemployment, patterns of labour entry in France, United Kingdom and West Germany*, Working paper, Mannheim, MZES, January 1999 (se også: Changing Labour Markets and Early Career Outcomes: Labour Market Entry in Europe over the Last Decade, *Work, Employment and Society*, 16, 2002: 67-90).
- Goldthorpe, John H. Class analysis and reorientation of class theory: the case of persisting differentials in education, *British Journal of Sociology*, 47, 1996: 481-505
- Goux, Dominique og Maurin, Eric. Meritocracy and Social Heredity in France: Some Aspects and Trends, *European Sociological Review*, 13, 1997: 159-178
- De Graaf, Paul M. og Kalmijn Mathijs. Trends in the Intergenerational Transmission of Cultural and Economic Status, *Acta Sociologica*, 44, 2001: 51-66
- Hansen, Erik Jørgen. *En generation blev voksen*, København: Socialforskningsinstituttet, rapport 95:8, 1995 (engelsk resumé 1996).
- Hansen, Erik Jørgen. *Perspektiver og begrænsninger i studiet af den sociale rekruttering til uddannelserne*, rapport 97:17, København: Socialforskningsinstituttet 1997
- Hassler, John, Mora, José og Zeira, Joseph. Inequality and Mobility, Harvard: John F Kennedy School of Government, Harvard University, RWP-02-009, 2002

- Hauser, Robert M. Intergenerational Economic mobility in the United States: Measures Differentials and Trends, Department of Sociology, Center for Demography and Ecology, University of Wisconsin-Madison, 1998
- Haveman, Robert og Wolfe, Barbara. The Determinants of Children's Attainments: A Review of Methods and Findings, *Journal of Economic Literature*, 33, 1995: 1829-1878
- Heinz, Walter. Life Course: Innovations and Challenges for Social Research, *Current Sociology*, 49, 2001: 29-45
- Hosmer, David og Lemeshow, Stanley. *Applied Logistic Regression*, New York: John Wiley 1989
- Irwin, Sarah. Social Reproduction and the change in the transition from youth to adulthood, *Sociology*, 29, 1995: 293-315
- Irwin, Sarah. Age related distributive justice and claims on resources, *British Journal of Sociology*, 47, 1996: 68-92
- Irwin, Sarah. Age and inequality: a reply to reply, *British Journal of Sociology*, 49, 1998: 305-310
- Jenkins, Richard. Categorisation: Identity, Social Process and Epistemology, *Current Sociology*, 48, 2000: 7-25
- Jonsson, Jan O. Education, Social Mobility, and Social Reproduction in Sweden: Patterns and Change, *Welfare Trends in the Scandinavian Countries*, red. Erik Jørgen Hansen, Stein Ringen, Hanne Uusitalo og Robert Erikson, New York: M. E. Sharpe 1993a: 91-118
- Jonsson, Jan O. Persisting Inequalities in Sweden, *Persistent Inequality: Changing Educational Attainment in Thirteen Countries*. Red. Shavit, Yossi og Blossfeld, Hans-Peter Boulder/Oxford: WestviewPress 1993b
- Jonsson Jan O. Klassursprung, utbildning och social rörlighet, In: Björklund, A.: *SOFI 1972-2002: En jubileumsskrift*, Stockholm: Institut för social forskning, 2002
- Jonsson, Jan O. og Erikson, Robert: Understanding educational inequality: The Swedish experience, *L'Année sociologique*, 50, 2000: 342-382
- Kaelbe, H. Social Mobility in the 19th and 20th Centuries, Warwickshire: Berg Publishers, 1985
- Kreiner, Svend. *Statistisk problemløsning*, København: Djøf-forlaget, 1999
- Mannheim, Karl. *Essays on the Sociology of Knowledge*, London: Routledge/Kegan Paul 1952

- Marshall, Gordon, Swift, Adam og Roberts, Stephen. *Against the odds ?* Oxford: Oxford University Press 1997
- McIntosh, James og Munk, Martin D. *Mobility: A Critical Appraisal*, The Danish National Institute of Social Research, Welfare Distribution, Working Paper 11:2002
- Merli , Dominique. *Les enqu tes de mobilit  sociales*, Paris: PUF, 1994
- Miller, Robert L. The Limited Concerns of Social Mobility Research, *Current Sociology*, 46, 1998: 145-163
- Munk, Martin D. Uddannelse og ulighed (Center for Registerforskning), K benhavn: Danmarks Grundforskningsfond og forskningsr dene (www.forsk.dk), 1997
- Munk, Martin D. *Livsbaner gennem et felt, En analyse af eliteidr tsud veres sociale mobilitet og rekonversioner af kapital i det sociale rum*, udgivet p  forlaget under Sociologiska institutionen, Lunds universitet, 1998, doktorafhandling 1999a
- Munk, Martin D. *Social selektion i uddannelsessystemet. Den varige ulighed*. Rapport til LO, 1999b
- Munk, Martin D. *Social Inequality in the Welfare State*, CCWS Working Paper, no. 17 (www.ccws.dk), 2000
- Munk, Martin D. Social elimination. Uddannelse som ulighed og strukturel homologi, *Praktikker i Erhverv og uddannelse*, red. K. A. Petersen, K benhavn: Akademisk Forlag, 2001a, 225-271
- Munk, Martin D. The Same Old Story? Reconversions of Educational Capital in the Welfare State, *Jahrbuch f r Bildung und Arbeit (Education and Work)* 1999/2000, Deregulierung der Arbeit - Pluralisierung der Bildung? Eds: A. Bolder, W. R. Heinz, G. Kutscha, Opladen: Leske + Budrich Verlag, 2001b: 87-98 + litt.
- Munk, Martin D. Changing Life Courses in a Time of Increasing Inequality. The Welfare States at a Crossroad: Convergence or divergence? Paper, European Societies or European Society? *EuroConference on European Welfare States and the Changing Life Course*, Holland, October 6-10, 2001c
- Munk, Martin D. Institutionalised Legitimate Informational Capital in the Welfare State, Has Policy Failed? In C. Torres & A. Antikainen (Eds.) *The International Handbook of Sociology of Education: An International Assessment of New Research and Theory*, Boulder: Rowman & Littlefield Publisher, 2002a: 285-302

- Munk, Martin D. *The Distribution of Power Resources - Student Mobility*, Socialforskningsinstituttet Working Paper 22: 2002b
- Munk, Martin D. Uddannelse – Et policyinstrument og betingelse for magt, *Social Kritik*, nr. 83, 2002c: 40-46
- Munk, Martin D. *Social mobilitet i Danmark - set i et internationalt perspektiv*, arbejdsnotat, København: Socialforskningsinstituttet, 2003
- Nash, Roy. *Succeeding Generations*, Auckland: Oxford University Press, 1993
- Noble, Trevor. The Mobility Transition: Social Mobility Trends in the First Half of the Twenty-First Century, *Sociology*, 34, 2000: 35-51
- Nordli Hansen, Marianne. Utdanningspolitik og ulikhet. Rekruttering til høyere utdanning 1985-1996, In *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 2, 1999: 172-203
- Peters, H. Elisabeth og Mullis, Nathalie C. The role of Family Income and Sources of Income in Adolescent Achievement, In Duncan, G.J. og Brooks-Gunn, J.: *Consequences of Growing Up Poor*. New York: Russel Sage Foundation, 1997
- Robinson, Robert V. og Garnier, Maurice A. Class Reproduction among Men and Women in France: Reproduction Theory on Its own Ground, *American Journal of Sociology*, 91, 1985: 250-80
- Ryder, Norman B. The Cohort as a Concept in the Study of Social Change, *American Sociological Review*, 30, 1965: 843-861
- SAS-STAT manual, *The Genmod Procedure*, 6.11., kapitel 10, Cary: SAS-Institute, 1996
- Shavit, Yossi og Blossfeld, Hans-Peter red. *Persistent Inequality: Changing Educational Attainment in Thirteen Countries*, Boulder: Westview Press 1993
- Shavit, Yossi og Müller, Walter. *From School to Work, A Comparative Study of Educational Qualifications and Occupational Destinations*, Oxford: Clarendon Press 1998
- Stichcombe, Arthur. *Generations and cohorts in social mobility: Economic development and social mobility in Norway*, INAS, ISF, Oslo, Memorandum nr. 18, oktober 1978
- Statistiske Undersøgelser, nr. 41, bilag 6, København: Danmarks Statistik, 1985
- Statistiske Efterretninger (og Nyt) *Kultur/Uddannelse, Arbejdsmarked, Generel erhvervsstatistik og Hande*), København: Danmarks Statistik, diverse numre, 1988-1999
- Sørensen, Aage B. Theory and methodology in social stratification, red. Ulf Himmelstrand, *Sociology: from crisis to science? The sociology of action*, London: Sage Publications, 1986: 79-95

- Uddannelse på kryds og tværs 1996 og 1997*, København: Undervisningsministeriet, Datakontoret 1996 og 1997
- Unicef-report. *A League of Educational Disadvantage in Rich Nations*, Innocenti Report Card, Issue No. 4, Florence, november 2002
- Turner, Bryan. Ageing and generational conflicts: a reply to Sarah Irwin, *British Journal of Sociology*, 49, 1998: 299-304
- Weber, Max. *Economy and Society*, vol. 1 + 2, Berkeley: University of California Press, [1922], 1978
- Winship, Christopher og Morgan, Stephen. The Estimation of Causal Effects from Observational Data, *Annual Review of Sociology*, 25, 1999: 659-706
- Wolbers, Maarten H.J et al. Trends in the Occupational Returns to Educational Credentials in the Dutch Labor Market: Changes in Structures and in the Association, *Acta Sociologica*, 44, 2001: 5-19
- Zangenberg, Carsten U. og Zeuthen, Hans E. *Den hvide hue - hvad fører den til?*, København: Danmarks Statistik 1997

Noter

¹ Syv positioner blev analyseret. Her præsenteres de to (jf. Munk 2000).

² Er senest fulgt op med en ny runde i 2001. Denne runde analyseres i: Mads Jæger, Martin D. Munk og Niels Ploug: En studie af en kohorte, (sociale arv), Socialforskningsinstituttet, rapport i 2003.

³ I Munk (2001a) er andre danske og internationale undersøgelser beskrevet og analyseret.

⁴ Inden for nyere sociologisk teori diskuteres om man fortsat kan operere med disse kategorier og begreber som nævnt (Miller 1998; Noble 2000).

⁵ Boudon 1974; Bourdieu & Passeron 1977; Bourdieu 1986; Erikson & Goldthorpe 1992; Erikson & Jonsson 1996; Marshall, Roberts & Swift 1997; Shavit & Müller 1998; de Graaf & Kalmijn 2001.

⁶ Dette bekræftes senest i et studie af Blanden, Jo et al. Changes in Intergenerational Mobility in Britain, In *Generational Income Mobility in North America and Europe*, Cambridge University Press, ed. M. Corak, 2003.

⁷ Jf. Chauvel, L. 1998, 2001; Chenou, A. 2001; Elstad, J. I. 2000; Hansen, M. Nordli 1999; Munk, M.D. 2001b, 2001c, 2002a.

⁸ DiPrete påpegede allerede i 1990, at man med fordel kan bruge log-lineære modeller med covariater. Analysen af data vil antagelig pege på, at det er nødvendigt at kombinere flere af modellerne for at forklare hvilken samfundstype, der er mest dækkende i forhold til de faktiske resultater, hvor eksempelvis kohorte indgår. Analysemodellen benyttes således til at fortolke de empiriske resultater, idet jeg anvender en model med brug af logit-analyse.

⁹ Det vil sige forvandlinger og investeringer der virker socialt reproduktivt.

¹⁰ Se Munk 2002c for en videre diskussion, hvor der refereres til en sociologisk analyse af uddannelsers symbolske betydning for den evige progression i andelen af uddannelsessøgende. Dette fænomen forklares ud fra opbygningen af den moderne stat, og ud fra at uddannelseseksplosionen påvirker "elitens" forsvar af uddannelser og positioner på arbejdsmarkedet (ressource stærke familier er under konstant pres til at foretage større investeringer i deres børns uddannelse). Basale *efterspørgsels-* og *udbudsmekanikker* styrer hvilke uddannelser der er i høj kurs. Denne argumentation støttes af internationale undersøgelser i 1990'erne, idet uddannelsesstrategier efterhånden er blevet mere international orienteret (se Munk 2002b).

¹¹ Goldthorpe 1996.

¹² I en række analyser anvendtes 36 år for de individer, som er født i 1954 og 1959, idet de ikke præsenteres her. Spørgsmålet om kohorte er ikke så enkel, da sandsynligheden for en begivenhed samtidigt kan være påvirket af kohorte, alder og periode, jævnfør Fienberg & Mason (1979), Glenn (1978), Blossfeld (1986). Hansen (1995) argumenterer for, i sin studie, at det er i orden at sammenholde 'generationers' placering i samfundet trods forskellige faser i livsbanen (formelt set er der tale om en kohorte, jf. Hansen 1995: 85, note 2). Han skriver på side 103: Børnegerationerne var i 1992 ikke helt så gammel, som forældrene i gennemsnit var, dengang generationen første gang blev interviewet i 14-års alderen. Godt 60 pct. Af forældrene var født i perioden 1920 til 1930 og var således i 1968 fra 38 år til 48 år. Sammenholder vi generationens placering i samfundet i 1968 med dens børns placering et kvart århundrede senere, i 1992, er det således ikke en sammenligning mellem helt identiske faser i livsforløbet. Forskellene mellem de to generationers samfundsmæssige placering er imidlertid så stor, at den mindre forskel i placering i livsforløbet formodentlig er helt underordnet.

¹³ Det blev gennemført i et samarbejde med Karsten Kühl, Danmarks Statistik.

¹⁴ Udgangspunktet for denne variabel er ASOCIO, som anvendes på data op til og med 1996. Herefter anvendes Socio.

¹⁵ Flere mobilitetsforskere (herunder Erikson og Goldthorpe 1992; Noble 2000) har været optaget af at analysere det man kunne kalde for de reelle livschancer, som i mainstream mobilitetsanalyserne betyder, at man forsøger at tage højde for strukturændringerne. Hansen (1995) mener, dog her, at en opadgående social mobil person har reelle livschancer, uanset om det skyldes forbedring af hans/ hendes relative chancer i en oddsratio beregning eller det skyldes strukturændringer. Denne sondring kan han eller hun være ligeglad med (se i øvrigt Munk 2003).

¹⁶ For at sammenligne betydningen af LVU-uddannelse for forskellige kohorter kunne man ideelt set på grund af uddannelsesinflationen opdele på studieretninger. Så kunne man tage højde for den hypotese, at humanistiske uddannelser har mindre "værdi" for de yngre end for de ældre generationer, mens f.eks. økonom eller ingeniør-uddannelserne har opretholdt deres "værdi". Præliminære analyser, hvor man anvender en DUN (variabel med detaljeret uddannelsesniveauer), tyder på, at det er tilfældet (se Erikson og Jonsson 1998a). Imidlertid mener jeg man kan anvende LVU som grov kategori i analyserne, da den er rimelig signifikant.

¹⁷ Her anvendes som udgangspunkt variabelen ASOCIO, idet jeg har kodet direktører og akademikere til en gruppe. Det er en sammenlægning af direktører og overordnede funktionærer (svarende til FI i gamle dage!) jf. DS

---

publikation.

¹⁸ Akademikere dækker over mange forskellige individer og uddannelser. Det kan således være afgørende at splitte nogle af kategorierne op i flere andre med flere detaljer. Zangenbergs studier (1997) viser for eksempel, at cand.polit'ere har en større gennemsnitlig indkomst end humanistiske kandidater (se også Nordli Hansen 1999).

¹⁹ En medtaget interaktionseffekt mellem kohorte og uddannelse i analysen af akademiker/direktør viser, at 1964 årgangen har mindre chance for lang videregående uddannelse end 1959 og 1954 årgange set i forhold til referencen erhvervsfaglig uddannelse. Disse effekter behandles dog ikke fuldt ud her.

²⁰ Analysen ikke vist her. Det er dog værd at være opmærksom på, at der kan være individer som skifter social position, når de bliver ældre end de 31 år.

²¹ Det der imidlertid for alvor batter, når det drejer om livschancer på arbejdsmarkedet, er ændrede jobmuligheder (beskæftigelsesstruktur) (se f.eks. Hassler, Mora og Zeira 2002).

²² Her defineres habitus som et sæt af erhvervede dybtliggende dispositioner til at opfatte og vurdere verden. Tesen fra sociologisk og psykologisk forskning er, at habitus læres i barndommen, således at social adfærd udføres på måder, der ligner forældrenes adfærd.